

Diyanet

İLMİ DERGİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 43 • Sayı: 4 • Ekim - Kasım - Aralık 2007

Orkiye Diyanet Va
Kütüphanesi
İslam Araştırmaları Merk

KUR'AN'DA AFFETME OLGUSU

İnsanların Birbirlerini Affetmeleri

Abdurrahman KASAPOĞLU*

Özet:

Affetmek, insanlığın ortak ahlâkî değerlerinden birisidir. Kur'an'da, mü'min kişiliği oluşturan temel karakterlerden birisinin bağışlayıcılık olduğu açıklanmıştır. Bağışlayıcılığın insan ilişkilerine getirdiği yapıcı, iyileştirici, uzlaştırıcı ve barıştırıcı etkilerine dikkat çekilmiştir. Kur'an'da, olumsuz tutum ve davranışların düzeltilmesinde, bağışlamanın bir eğitim yöntemi olarak kullanılabilmesi vurgulanmıştır. Kur'an'da, bağışlama alışkanlığının eğitimle kazanıldığını belirten ifade ve tasvirler vardır.

Anahtar Kelimeler: Bağışlama, Ruh Sağlığı, Eğitim, Kişilik.

The Phenomenon of Forgiveness the Qur'an

Abstract:

Forgiving is one of the shared values of humanity. Qu'ran specifies the ability of forgiving as one which constitutes the main characteristic of a believer. In this context, Qur'an attracts attention to the healing, constructive, and conciliatory effects of forgiving. It is clearly stated in the Qur'an that in ameliorating the unwanted attitudes and behaviors of others forgiving could be used as an instructive strategy. There are some verses in Qur'an which imply that the ability of forgiving can be personalized after some instructional procedures.

Key Words: Forgiving, Education, Personality, Soul Well-Being

Giriş:

Affetmek; hataları, suçları bağışlamak, kusur görmemek, hakkı olan şeyden kendi isteğiyle vazgeçebilmek, ara düzeltmek demektir. Bağışlamak hıncın (kin) zıddıdır. Af, korku veya çekingenlikten dolayı değil, gücü yettiği halde cezalandırmayan kimsenin ortaya koyduğu bir davranıştır. Elinden bir şey gelmeyen, intikamdan vazgeçmesi tam

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

olarak af sayılmaz.¹

Af, yüksek fazilet örneği, onurlu, hatta semâvî bir davranıştır. Bu ideal davranışı başarmaya herkesin gücü yetmez. Suçlu bir kimse özür ve af dilediği zaman, onu mazur görmek, önemli ahlâkî erdemlerden birisidir. Bizi aşağılayan birisine misliyle karşılık vermek meşru bir davranış olmakla beraber, kalbimizi, gördüğümüz kötü davranışın üzerine yükselterek muhatabımızı bağışlamak kuşkusuz büyük bir erdemdir.²

Affetmeyle yakından ilişkili olan kişilik özelliklerinden birisi hoşgörülü olmaktır. Hoşgörülü olmak, beraberinde bağışlamaya yatkınlığı da getirir. Af ve hoşgörü, insanların olumsuz, haksız, kötü davranışlarına karşı, misilleme yapmamayı, intikam almamayı, suçluya kendini düzeltmesi için şans tanımayı esas alan kişilik özelliklerindedir.

Hoşgörülü³ insanlar, başkalarının günah ve kusurunu araştırmak yerine kendi eksik-

- 1 Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, tsz., s. 110; Ahmet Rifat, *Tasvir-i Ahlâk*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, tsz., s. 27; Muhammed el-Behiy, *Inanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar*, Çev. Ali Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1995, s. 229; Andre Comte-Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 155; Cihan Yamakoğlu, *İnsan İlişkileri*, Ankara, 1996, s. 180; Yusuf Ziya Yörükân, *Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'den Âyetlerle İslâm Esasları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 149.
- 2 Mehmed Ali Aynî, *Türk Ahlâkçıları*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1939, s. 210; Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 279; A. Hamdi Akseki, *Ahlâk Dersleri*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1968, s. 267; Nevzat Tarhan, *Mutluluk Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 93; Kınalızâde, *a.g.e.*, s. 110; Rifat, *a.g.e.*, s. 27; Yamakoğlu, *a.g.e.*, s. 180.
- 3 İnsanlar zayıflıklarla, yanlışlarla yoğrulmuş varlıklardır. Bu yüzden birbirinin ölçsüzlüklerini hoş görmeleri evrensel bir yasa olmalıdır. Hoşgörü insanlığın en olumlu yönlerinden birisidir (Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*, Çev. Lûtfi Ay, M. E. B., İstanbul, 1995, II/377). İnsanlar bazen kendilerini kaybedip sonradan pişman olacakları söz ve davranışlar ortaya koyabilirler. Böyle davranan kimselere hatalarını telafi etme, yeni bir sayfa açma fırsatı verilmelidir (Tuncer Elmacioğlu, *Anlaşarak Mutlu Yaşayın*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2005, s. 135). Başkalarını hoş görebilmenin yolu, onların içinde buldukları durumu göz önünde bulundurmak, kendimizi onun yerine koymaktır. Bizi öfkeliendiren kimseler karşısında, muhatabımızın neden böyle davrandığını düşünmektir. Başka türlü davranma imkanı olmadığı için ve tutkularının etkisi altında kaldığından dolayı böyle davranmak zorunda olduğunu kabul etmektir. Örneğin, hasta biri, olumsuz duyguların kuşatması altında, alıngan ve öfkeli bir durumda olabilir. İşte bu gibi durumlar hoşgörülü olmanın tam yeri ve zamanıdır. Gerçek hoşgörü, bir olaydan yenik çıktığımız zaman bağışlayıcı olabilme özelliğidir (Ahmet Yüksel, *İkna ve Konuşma*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 1997, s. 20; Elmacioğlu, *a.g.e.*, s. 135; Zülfiyar Özkan, *Mutluluk ve Başarı Yolları*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 101-102). Bireylerin sergilediği hoşgörülü tutumlar, anlaşmazlıkların çözümünde anahtar vazifesi görür. Zorlayıcı ilişkiler kaçınma doğurur, gerginliğe yol açarken, hoşgörü kabulü kolaylaştırır. İlişki çatışmaları genellikle hoşgörüsüz ortamlarda gelişme imkanı bulur (Zuhal Batlaş, *Duygusal Zeka*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 63; Elmacioğlu, *a.g.e.*, s. 135). Bireylerin yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak hoşgörü dengeli bir şekilde uygulanmalıdır. Yavan bir hoşgörü özellikle yetiş-

lerini gidermeye çalışırlar. Çatışmayı değil, barışı öğütlerler, kusur bağışlamasını bilirler. Hoşgörü sahibi insanlar, hem çevrelerindeki kimseler tarafından sevilirler hem de başkalarıyla kolay iletişim kurarlar.⁴

Araştırmamızda, affetme olgusunu dile getiren üç temel Kur'an ifadesini -afv, ğafr ve safh- esas alacağız. Kur'an, affetme olgusunu Allah'ın kullarını bağışlaması ve insanların birbirlerini affetmeleri şeklinde iki boyutta ele alır. Buna bağlı olarak afv ve ğafr kelimeleri Kur'an'da aynı zamanda Yüce Allah'ın fiil ve sıfatlarından birini dile getirmek için kullanılır.⁵ Biz ise, araştırmamızda bağışlamayla ilgili Kur'an kavramları arasında, insanların birbirini bağışlamasını konu edinen âyetleri ele alacağız.

Affetmeyle İlgili Kur'an Kavramları

Kur'an'da affetme olgusunu dile getiren kavramların başında afv, ğafr ve safh gelmektedir. Kur'an'daki, affetme ile ilgili anlam çerçevesini ortaya çıkarabilmenin yollarından birisi de, bu alanda kullandığı kelimelerin anlam sahasını ve temel vurgularını belirleyebilmektir. Bu amaçla Kur'an'ın kullandığı bu üç kelimenin Arapça'da ifade ettikleri anlamları ortaya koyacağız. Söz konusu anlamların verdiği ipuçlarından hareketle, Kur'an'da anlatılmak istenen affetme olgusunun şekil ve içeriğine yönelik tespitlerde bulunmaya çalışacağız.

“el-Afuvv”, Allah'ın isimlerinden birisidir. “Afvullah”, Yüce Allah'ın cezayı hak eden kullarını cezalandırmaktan vazgeçmesidir. Allah'ın, kullarının günahlarını yok sayması “el-afv” kelimesiyle anlatılır. “el-Âfiyet”, Allah'ın kullarını hastalık ve benzeri sıkıntılardan uzak kılmasıdır. Allah kullarını, bela ve musibetlerden uzak tutup onlara iyilik hali verdiği zaman, “âfâhullâh” denir.⁶

“el-Afv”, suçu görmezden gelmek ve cezalandırmaktan vazgeçmektir. Kişi hakkından vazgeçtiği zaman “afâ” fiili kullanılır. Kelimenin kök anlamı, yok etmek ve silmek-

me çağındaki bireyleri suistimale ve sorumluluklardan kaçmaya yöneltir (Jane Nelsen ve diğerleri, *Çocuk Eğitiminde A'dan Z'ye Pozitif Disiplin*, Çev. Murat Ersin, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 17).

4 M. Hamil Nazik, *İnsan İlişkileri*, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 38-39.

5 Afv ve ğafr kelimelerinin Allah'ın sıfatı olarak kullanıldığı âyetler için bkz., Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, İntişârât İslâmî, Tahran, 1407 h., s. 592, 626-629.

6 Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1997, XV/72-79; Mecdüddîn Muhammed İbn Yakûb el-Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz*, el-Mektebetü'l-ilmî, Beyrut, tsz., IV/80; Ahmed İbn Yusuf es-Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1993, III/118-119.

tir. Bir şeyi almak için yapılan yöneliş de bu kelimenin kök anlamı olarak kabul edilir. “Afâ”, “safaha” fiiliyle aynı anlama gelir.⁷

Rüzgârın izleri silip yok etmesi, “afeti’r-riyâhu’l-âsâr” ifadesiyle dile getirilir. Bir şey batırılmadığı için bulanmayan ve bozulmayan su hakkında “afâ’l-mâ” denir. Birileri tarafından mülk edinildiğine dair belirti bulunmayan araziden “afvu’l-bilâd” diye söz edilir.⁸

Âfâhu, sağlıklı hale getirdi, iyileştirdi demektir. Bozulan bir şeyi düzelterip ıslah etmek durumunda “âffâ alâ mâ kâne minhu” denir. “Afâ’ş-şey’u”, bir şeyin saflaştırılıp arındırılması işlemini anlatan bir ifadedir.⁹

“Afâ”, çoğaldılar, arttılar anlamındadır. Otlar ve saçlar çoğalıp uzadıkları zaman, “afâ’n-nebt veş’şa’r” denir; “el-âfi” uzun saç demektir. Bol kıllı deve hakkında, “nâkatun zâtu ifâin” ifadesi kullanılır. Otlanmadığı için bol ve gür otların bulunduğu araziye “arzu’n-âfiye” nitelmesi yapılır. Yine bol etli deveden “nâkatu’n-âfiye” diye söz edilir. “Afâ”, ilimde çoğalmayı da anlatır. Bir kimsenin diğerinden daha fazla bilgi sahibi olduğu anlatılırken, “afâ fulânun alâ fulânin fi’l-ilm” denir.¹⁰

Birisine maddî anlamda iyilikte bulunma, mal verme durumunda “afevtu li fulânin bi mâlî” denir. Bu anlamda “el-afv”, iyilikte bulunmayı ifade eder. “Afvu’l-mâl”, kişinin ihtiyacını gördükten sonra geriye kalan maldır. “el-Afv” burada, çokluğu, fazlalığı dile getirir, malın fazlasını, artanını ifade eder. “el-Afv”, zorlanmadan, külfet altına girmeden yapılan iyiliktir. Sorunsuz elde edilen şey de bu kelimeyle anlatılır. Yine “el-afv”, malın en helâl ve en meşru olanıdır. Ayrıca, her şeyin en hayırlısı ve en değerlisi hakkında da bu kelime kullanılır.¹¹

Hayvanların yerken zorlanmadığı yumuşak bitki türlerine “el-ufve” adı verilir. İnsan olsun hayvan olsun, rızık peşinde koşan her canlıya “el-âfiyet” denir. İyilik istemek için gelen kimse hakkında da aynı kelime kullanılır. Toprakta “el-afâu” diye söz edilir.¹²

7 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV/72-79; Ebu’l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, tsz., s. 339; el-Firûzâbâdî, *a.g.e.*, IV/80; el-Halebî, *a.g.e.*, III/118.

8 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV/72-79.

9 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV/72-79.

10 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV/72-79; el-Halebî, *a.g.e.*, III/118.

11 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV/72-79; el-Firûzâbâdî, *a.g.e.*, IV/80; Muhammed Ali İbn Ali İbn Muhammed et-Tahânevî, *Keşşâfu Istılâhâtî’l-Fünûn*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, III/369.

12 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV/72-79.

“Af” kelimesinin Arapça’da kullanıldığı alanlara bakarak, affetme eyleminin içeriği hakkında fikir edinebiliriz. Bu kelimenin hastalık ve benzer sıkıntılardan, belâ ve musibetlerden uzak olma anlamını ihtiva etmesi, affetme eylemi öncesinde bireyin içine düşebileceği gerilimlerden ve psikolojik rahatsızlıklardan, affetme sonrası uzak kalabileceğine işaret eder. Af kelimesinin, kişinin hakkından vazgeçmesini anlatması, affetmede bir tür fedakârlık ve özveri, kişisel çıkardan ödün verme durumunun olduğunu gösterir. Affetme öncesinde, öfke ve intikam duygularının, aşağılanmanın sebep olduğu ruhsal denge bozukluğu, affetmenin ardından yeniden düzene sokulabilir. Bu düzenlilik durumu, bulandırılmadığı için bozulmayan suyun, mülk edinilmediği için değişikliğe uğramayan arazinin haline benzer. Yine affetmek, rüzgârın kumdaki izleri silmesi gibi, haksızlığa uğramanın açtığı yaraları önemli ölçüde iyileştirir. Affetme kelimesinin genel manada kullanıldığı, ıslah etme, iyileştirme ve arındırma anlamları, affetme olayında mağdurun ve suçlunun durumlarının iyileşmesini, ıslahını ve aralarının yeniden düzelmesini ifade eder.

“Af” kelimesinin, bol, gür, çok anlamlarında kullanılması, bağışlama etkinliğinin taraflara geniş imkânlar sunduğuna, onları bir anlamda rahatlattığına, içine düştükleri çıkmazdan kurtardığına işaret eder. Söz konusu çokluk bilgi açısından da kendini gösterir. Buna göre affetme bilgelik gerektiren bir durumdur diyebiliriz. Af kelimesinin maddî iyilikte bulunma anlamına gelmesi, affetme eyleminde cömertliğin ve özverinin rol oynadığına vurgu yapar. Affetmenin ardından hem affeden hem de affedilen büyük bir yük ve baskıdan kurtulur, önemli bir sorununu çözmüş olur. Af kelimesinin zorlanmadan, sorunsuzca yapılan iş anlamına gelmesi bu durumu destekler. Af kelimesi, malın hayırlı, değerli, meşru olanı hakkında kullanılır. Bu durum affetmenin ahlâkî açıdan büyük bir erdem olduğuna ışık tutar.

“el-Ğafir”, kelimesinin kök anlamı, bir şeyi örtmek, sarmak, etrafını kaplamaktır. “el-Ğafir”, kirden korumak amacıyla bir şeyi giydirmektir. Kendisiyle örtünülen her elbiseye “ğafâra” denir. Yine “el-ğufra” kelimesi kendisiyle örtünülen şeyi ifade eder. “İğfir sevbeke fi’l-viâi” ifadesi “elbiseni –siyah renge- boya!” anlamındadır. Bu boyama işlemi kiri örter. “İğfirû hâze’l-emra biğafiratihi”, ifadesi, bir işin gerektiği şekilde örtülmesini isteyen bir emir cümlesidir. Bir eşyayı bir kabın içerisine koyup örtmek ve korumaya almak anlamında “ğafertü’l-metâ” denir. Beyazlayan saçları boya ile kapatmak da “ğafera” fiiliyle anlatılır. “Eğferati’l-arz” ifadesi, bir yerde bitkinin yetiştiğini anlatır.¹³

13 el-İsfehânî, a.g.e.,s. 362; Ibn Manzûr, a.g.e.,V/25-27; el-Fîrûzâbâdî, a.g.e.,IV/136; el-Halebî, a.g.e.,III/200.

“el-Miğfer”, demirden yapılmış miğfer anlamındadır. Miğfer, halkalardan örülen, zırh özelliği taşıyan, başa uygun tasarlanan bir eşyadır. “el-Ğifâre”, başa örtülen bez parçasıdır.¹⁴

“el-Ğafîr”, boyun, yüz ve başta bulunan kıl ve saçtır. Bu kelimenin anlamının kısa küçük tüy olduğu da söylenmiştir. Kulaktaki kıllardan “el-Ğafîra” diye bahsedilir.

“Cemme'l-ğafîr”, topluluk halinde değerli bir insan grubunun gelişini ifade eder. “el-Gafîra”, çokluk, fazlalık anlamındadır. “el-Gafîr”, kalabalık insan topluluğunu ifade eden bir kelimedir.¹⁵

Bir işin gerektiği şekliyle düzeltilip yoluna koyulması, “ğafera” kökünden gelen fiillerle anlatılır. Hastalığın ya da yaranın nüksetmesi, depresmesi halinde “ğafera'l-me-rîdu ve'l-cerhu” denir.¹⁶

“el-Ğafru”, “el-mağfîret” kelimeleri günahları örtmek ve affetmek manasına gelir. “el-Ğufrân” ve “el-mağfîret” ifadeleri Allah'ın bir sıfatı olarak, O'nun kullarını azaba uğramaktan korumasıdır. Yüce Allah'ın sıfatı olarak kullanılan mübâlâğa kalıpları “el-ğafûr” ve “el-ğaffâr”, kulların günahlarını örten, hatalarını görmezden gelen anlamındadır.¹⁷

Görünürde bir şeye aldırılmamak, ama gerçekte aldırılmak, Câsiye 14. âyetinde olduğu gibi, “ğafera” fiiliyle anlatılır.¹⁸

“Ğafır” kelimesinin kullanıldığı çeşitli anlamlar, onun bağışlama anlamında kullanılmasıyla şöyle ilişkilendirilebilir: Bu kelime ihtiva ettiği elbisenin örtülmesi, elbisedeki kirin örtülmesi, bir işin üzerinin örtülmesi, saç ve kıl gibi dokuların bedeninin bazı yerlerini kaplaması gibi anlamlar, affetme eyleminde de bir şeylerin örtüldüğüne işaret eder. Örneğin, suçlunun suçunun, mağdurun intikam duygularının üzeri örtülür. Taraflar arasında çıkması muhtemel çatışmaların ve ayrılıkların üzeri kapatılır. İntikam ve öfke duygularının çirkinliği ve kabalığı gizlenir. Ğafır kelimesinin anlattığı örtme eylemlerinde, üzeri örtülen şeyler ortadan tamamen kalkmış olmazlar, sadece gizli ve kontrol altında bulunurlar. Aynı şekilde affetme eyleminde de suçlunun işlediği suç yok sayılmaz ya da mağdurun öfke eğilimine yönelmediğini, intikamı aklından hiç geçirmedeği-

14 el-İsfehânî, *a.g.e.*,s. 362; İbn Manzûr, *a.g.e.*,V/25-27.

15 İbn Manzûr, *a.g.e.*,V/27.

16 İbn Manzûr, *a.g.e.*,V/26-27.

17 el-İsfehânî, *a.g.e.*,s. 362; İbn Manzûr, *a.g.e.*,V/25; el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*,IV/136.

18 el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*,IV/136; el-Halebî, *a.g.e.*,III/201.

ni söyleyemeyiz. Ama mağdur affederek öfkesini kontrol altına alır. Ortada gerçek bir suç olmasına rağmen, suçluya bir suçlu gibi yaklaşmaz.

Ğafr kelimesiyle değerli bir topluluğa işaret edilmesi, kelimenin bağışlama anlamına şöyle yansiyabilir: Bağışlamak erdemli topluluklar tarafından önemli bir ahlâkî fazilet olarak kabul edilir. Ğafr kelimesindeki, bir işin düzeltilmesi anlamı, bozulan ilişkilerin bağışlama yoluyla yeniden yoluna koyulması durumuna işaret eder.

“el-Musâfehâtü”, birinin elini tutmaktır. Süt vermekten kaçınan koyun için “safahati’ş-şât” denir. “Safeha anhu”, birisinin günahını görmezden geldi, onu azarlamadı demektir. “es-Safûh”, kerim / cömert kimseyi niteleyen bir ifadedir. Çünkü o kendisine karşı suç işleyeni hoş görür. Safeha fiili, “afeve” fiilinden daha derin bir anlama sahiptir. İnsan bazen affedici (afuvv) olabilir, aynı zamanda “safûh” olmayabilir. Ne şekilde ve ne zaman olursa olsun, birisinin su ihtiyacını karşılayan hakkında “safha’r-raculu” ifadesi kullanılır. “Tesaffaha” fiili, bir şey ya da bir topluluğun durumu hakkında düşünmek anlamındadır.¹⁹

“Safh” kelimesinin Arapça’da kullanıldığı anlam alanı, bu kelimenin bağışlama ve hoş görme anlamı hakkında genel bir fikir verebilir. Bu kelimenin, birisinin elini tutma, tokalaşma anlamı, bağışlama sonucundaki yakınlaşmaya ve dostluğa işaret eder. Safh kelimesinin bünyesindeki cömertlik olgusu, bağışlamanın da bir tür cömertlikten kaynaklandığına delâlet eder. Bazen, yerine göre su çok önemli bir ihtiyaç durumuna gelebilir. Bağışlama ve bağışlanma ihtiyacının karşılanmasından elde edilen haz, su ihtiyacının karşılanmasından az değildir. Safh kelimesinin kökündeki, düşünme anlamı, bağışlamada da bilinç halinin intikam, öfke gibi dürtüsel faktörlere hakim olması şeklinde kendini gösterir.

Affetmede Duygusal Faktörler

Bağışlayıcılık bir sevgi halidir. Bağışlamanın gerisindeki en büyük güç sevgidir. Sevgi bağışlayıcıdır, eğer seviyorsak affedebiliriz. Saygı ve fedakârlık ise sevgiyi güçlü kılarlar. İkisi birlikte bağışlama konusunda bireylerin duyarlı olmasını, gerekli durumlarda bağışlayabilmelerini sağlarlar. Affetmenin ilişkili olduğu eğilimlerden birisi de cömertliktir. Bağışlama eyleminde bir tür “bağış” söz konusudur.²⁰

19 İbn Manzûr, *a.g.e.*, II/512-515; el-İsfehânî, *a.g.e.*, s. 282; el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, III/421-422.

20 Lewis B. Smedes, *Bağışlayın ve Unutun*, Çev. Güliden Tümer, HYB Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 160; Stephanie Dowrick, *Sevginin Halleri*, Çev. Gürol Koca, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 259; Comte-Sponville, *a.g.e.*, s. 155-157.

Yüce Allah, bir âyette “afv” kelimesini cömert davranmak, fedakârlıkta bulunmak, başkası lehine hakkından vazgeçmek ya da başkasına hak ettiğinden fazlasını vermek olarak kullanır: **“Bir mehir kestiğiniz takdirde, henüz dokunmadan onları boşamışsanız, kestiğinizin yarısını verin. Ancak kadınlar vazgeçer yahut nikâh bağı elinde bulunan erkek vazgeçerse başka. Erkekler, sizin affetmeniz (müsamaha gösterip mehrin tümünü vermeniz) takvâya daha yakındır. Aranızda birbirinize iyilik etmeyi unutmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görür.”**²¹

Âyette, cinsel ilişkide bulunmadan boşanan ve kendisine verilecek mehrin miktarı belirlenen kadınların hukukî durumu ve boşanan bu eşlerin birbirlerine karşı nasıl davranacakları konu edilmektedir. Buna göre koca, belirlenmiş olan mehrin yarısını boşadığı eşine hukukî olarak vermek zorundadır. Bununla birlikte Kur’an, kadınla erkeğin “af” yolunu tutabileceklerini açıklamıştır. Kadının affı, kendisine verilmek zorunda olan yarım mehirden de vazgeçmesi, onu istememesi, eski kocasına bağışlamasıdır. Erkeğin af yolunu tutması ise, vermek zorunda olduğu yarım mehrî değil de, tamamını vermek istemesidir. Kur’an, bu açıklamaların ardından, affın takvâya yakın bir tutum olduğunu vurgulamıştır. Sonra yeniden, boşanan eşlerin birbirlerine karşı iyi ve dostça davranmalarını, düşmanca tavır almamalarını salık vermiştir.²²

Bu âyetten, affetmenin bir tür cömertlik ve fedakârlıkta bulunma eylemi olduğunu anlıyoruz. Çünkü ortada affedilecek açık bir suçtan söz edilmemektedir. Boşanan eşlerden istenen af, birbirlerine karşı cömert ve fedakâr davranmaları anlamındadır. Bu durum affetmenin cömertlik ve fedakârlık gibi duygularla yakın ilişkisi olduğunu göstermektedir. Affetme tavsiyesinin ardından Yüce Allah, eşlere birbirine dostça ve iyi davranmalarını önermektedir. Gerçek manada affetme eylemine, ilgi, dostluk, sevgi, saygı gibi duyguların eşlik etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yüce Allah, boşanmaya ve olası kırgınlıklara rağmen eşlerin birbirlerinin haklarına saygı göstermelerini tavsiye etmektedir.

Affetmenin Bireysel Kazanımları

Affetmek, psikolojik yönden olumlu ve önemli bir davranış tarzıdır. Bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından uygulanması yararlı olan eylemdir. Affetmenin vereceği haz,

²¹ Bakara, 2/237.

²² Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, I/188-189; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I/227; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., I/152; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, I/246-247; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001, III/201-202.

intikam almanın vereceği hazdan daha doyurucudur. Af, olgun kişilerin kalplerinde sevinç ve mutluluk yaratır. Çünkü affetmek başkaları tarafından övülmeyle, intikam almak ise kötülenmeyle sonuçlanır. Affetmek, bireyin yükünü ve stresini hafifletir, aynı şekilde çevresindekilerin stresini de azaltır. İntikam ve öfkede ısrar etmek, yaşanan olumsuzlukları tekrar tekrar hatırlamak kişiyi sürekli mutsuz eder.²³

Ortada affedilecek bir şey yoksa bile, affetmek insana manevî bir mutluluk verir. Eğer gerçekten affedilecek bir şey varsa, bunu bir tek, bağışlama hakkına sahip olan kimse yapabilir, işte o zaman affetmek bir kat daha güzelleşir. Affetmek, insana sürekli bir huzur, sakin bir zihin, kesin bir amaç, ilgi ve güvenlik, mutlak ve sürekli bir korunma sıcaklığı, incitilemeyecek bir yumuşaklık, kederin olmadığı bir rahatlama sunar.²⁴

Bağışlayıcı olmadığımız zaman kendimiz acı çekeriz. Biz kendimize eziyet ederken, suçlu olan taraf hayatını yaşar gider. Bize karşı hata yapmış olanları bağışlamak mutlu ve sağlıklı kalabilmek için önemli bir çıkış yoludur. Bağışlamamak ise, en büyük huzursuzluk sebeplerinden birisidir. Karşılıklı anlaşmazlık ve çatışmalarda haklı olmak mutluluk için yeterli değildir. Haklılığı savunmak uğruna mutluluk feda edilmemelidir. Böylesi durumlarda karşımızdaki kişiyi affederek kendimizi yüceltebiliriz. Affetmek kendimize duyduğumuz saygının artmasını sağlar.²⁵

Affetmek barışa yol açarken, intikam almak ise çatışmaları körükler. Her türlü kin ve öfke, zihni tırmalar, beden hastalanmasına yol açar. Araştırmalar, kırıcı bir davranış ya da sözü uzun süre bağışlamayan kişilerin ağır bir psikolojik yük altında ezildiklerini ortaya koymuştur. Affedememek, insanın içinde taşıdığı ağır bir yükür, onu başkalarından uzaklaştırmakla kalmaz, aynı zamanda mutsuz eder. Oysa samimi bir şekilde yapılan af, tam bir şifa yerine geçer. Bağışlayarak psikolojik yükten kurtulmak, ruh sağlığı açısından son derece yararlıdır. Sahte bağışlayıcılık ise, iyileşme sağlamaz, yarayı daha da kötüleştirir.²⁶

23 Zig Zıglar, *Olumsuz Bir Dünyada Olumlu Çocuklar Yetiştirmek*, Çev. E. Özlem Suar, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998, s. 353; Barbara, J. Braham, *Stres Yönetimi*, Çev. Vedat G. Diker, Hayat Yayınları, İstanbul, 1989, s. 142; Rifat, a.g.e.,s. 27; Yamakoğlu, a.g.e.,s. 180.

24 Gerald Jampolsky ve diğerleri, *Suçluluğa Elveda*, Çev. Sevinç İslamoğulları, Kuraldışı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 168; James T. Mangan, *Kolay Yaşamın Sırrı*, Çev. Sosi Dolanoğlu, Uluslararası Yayın Merkezi, İstanbul, 1990, s. 51.

25 Andrew Matthews, *Mutlu Olmak*, Çev. Semra Kunt, HYB Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 49; Zülfikar Özkan, *Mutluluk ve Başarı Yolları*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 102; Nil Gün, *İçimizdeki Şaman: Duyguların Simyası*, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 199.

26 Zehra Tezvaran, *Sahipsiz Terapiler*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 45; Dowrick, a.g.e., s. 268;

Kur'an, mü'minlerin öfkeyi, affetmek suretiyle savdıklarından; kalıcı nefretlere, sürekli kindarlıklara benliklerinde yer vermediklerinden bahseder (Şûrâ, 42/37). Mü'minler bu tutumlarıyla, öncelikle öfkenin yol açacağı bireysel zararlardan korunmuş olurlar. Uğradığı haksızlık karşısında affetmeyi seçen mü'min, stresten kurtulur, sakin bir zihne, sürekli bir huzura kavuşur, kalbi sevinç ve mutlulukla dolar. Samimi bir mü'min, intikam almanın vereceği hazzın geçiciliğini, yaşanan kötülükleri hatırlamanın kendisini mutsuz edeceğini, bağışlamadıkça sürekli acı çekeceğini, zihninin boş yere meşgul edileceğini, hatta bedensel olarak hastalanabileceğini bilir. Affetmeyi karakter haline getirmeyi başaran bir mü'min bütün bu bireysel avantajlara kendiliğinden sahip olur.

Affetmenin Toplumsal Kazanımları

Affetmek yüce amaçlara kapı aralar, bu amaçların başında kalp kazanmak ve insanlar arasında yakınlık meydana getirmek gelir. Affetme, çoğu zaman hasımlar arasında sağlam bir bağlılık meydana getirir; en azılı düşmanları bile yakın dostlar yapar, sosyal ilişkileri daha da güçlendirir. Düşmanlığı yok edip, acıyı mutluluğa, öfke ve kını sevgiye dönüştürür, bireyler arasında hoşgörünün oluşmasını sağlar. Özellikle mağdurun gücü yettiği halde intikam almaktan vazgeçmesi, suçluda vicdan azabına neden olur. Hatta haksız olan taraf affeden tarafın gönlünü kazanmak için çaba içerisine girer. Bu gibi durumlar bireylere ve topluma yeniden huzur ve mutluluk getirir. Hem kişilik bütünlüğü hem de toplumun birlik ve bütünlüğü af ve hoşgörü gibi ilkelere bağlıdır. Bağışlamak, haksızlıklarla dolu bu dünyadaki haksızlıkları düzeltmenin yollarından birisidir.²⁷

Sevgi, şefkat, merhamet, yakınlık ve dostluk duygularının affetmede çok büyük etkisi vardır. İnsan bu tür duyguların etkisiyle bağışlayıcı davranabilir. Hz. Peygamber en kritik koşullarda bile çevresindekilere yumuşak ve merhametli davranmayı, onları kolaylıkla bağışlayabilmeyi başarmıştır. Onun bağışlayıcılığı ve bu tutumunun gerisindeki güç olan şefkat ve merhameti, insanlarla onun arasındaki bağı sağlam ve sürekli kılmıştır: **“Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, ka-**

Davut İbrahimoglu, *Evlilikte Doğru Seçim ve Ailede Mutluluk*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 148; H. Hüseyin Korkmaz, *Sağlıklı Yaşama ve Başarı*, Nesil Basım-Yayım, İstanbul, 1998, s. 74; Yamakoğlu, a.g.e., s. 180.

27 Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ahlak Esasları*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 161; M. Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987, s. 255; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul, 1999, s. 28; Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001, s. 97; M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, Çev. Hayati Aydın, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, s. 97; Sefa Saygılı, *Depresyon ve Korunma Yolları*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 72; Smedes, a.g.e., s. 139.

tı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onların kusurlarından geç, onlar için mağfiret dile. Yapacağın işler hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a dayan; çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri sever.”²⁸

Âyette belirtildiğine göre, Hz. Peygamber emirlere uymayan, mevzilerini terk eden ve savaşın kaybedilmesine sebep olan Uhud savaşı gazilerine Allah'ın rahmeti ve yol göstermesi sayesinde yumuşaklıkla, hoşgörüsüyle davranabilme başarısı göstermiştir. Savaş sırasında önce dağılıp sonra Hz. Peygamber'in etrafında toplanan mü'minlere serzenişte bulunmamış, tepkisel davranmamış, yapılan hatanın özrünü kabul etmiş, öfkesini bastırarak, kendine hakim olarak incelik ve yumuşaklık göstermiştir. Bu erdemli davranış biçimi Allah tarafından övgüye layık görülmüş ve Müslümanlar için üstün bir model oluşturmuştur. Söz konusu koşullarda Hz. Peygamber daha farklı da davranabilirdi. Onlara kaba bir şekilde muamele edebilir, merhamet duygusundan yoksun bir tavır içerisine girebilirdi. Bu tutumdan olumsuz bir şekilde etkilenen insanlar da peygamberin çevresinden dağılıp giderler, gönül bağlarını koparırlardı. Peygamber onlara yakınlık ve dostluk göstermeseydi, çekinerek ve korkarak uzaklaşırlardı.²⁹

Yüce Allah, Hz. Peygamber'den, savaş sırasında dağılıp giden, verilen emirleri dinlemeyen mü'minleri bağışlamasını, yaptıklarından dolayı onları cezalandırmamasını, olan biteni görmezlikten gelmesini istemiştir. Böylece peygamber onlara yumuşak davranmakla kalmamış, bu tavrını daha da ileri götürerek onları affetmiştir.³⁰

Bu âyet affediciliğin kalp kazanma ve insanlar arasında yakınlık ve bağlılık meydana getirme, toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlamadaki rolüne ışık tutmaktadır. Affetmemenin, insanı başkalarından uzaklaştıracağına işaret etmektedir. İlâhî yönlendirme sayesinde Hz. Peygamber, sahabilerin hatalarını affetmiş, suçlarını yüzlerine vurmamış, cezalandırmaya kalkışmamıştır. Böylece onlarla arasındaki bağın her zamanki gibi güçlü ve sağlam kalmasını sağlamıştır.

Öldürülen kimsenin yakınlarının, katili affetmeleri zor bir tercihtir. Buna rağmen Yüce Allah, maktulün yakınlarına katili affetme seçeneğini kullanma hakkı tanımıştır.

28 Âl-i İmrân, 3/159.

29 el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I/187; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, IV/160; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, I/301; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altınkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, V/488; Bilmen, a.g.e., I/482-483; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1993, II/175.

30 Hicazî, a.g.e., I/301; Derveze, a.g.e., V/488; Bilmen, a.g.e., I/483.

Çünkü bu af taraflar arasında uzun süre devam edebilecek olan husumet ve düşmanlığı ortadan kaldıracak niteliktedir. İnsanlar arasında kopan ilişkilerin yeniden tamir edilmesini sağlayacak özelliğe sahiptir: “Ey iman edenler, öldürmede kısas size farz kılındı (Katilin de öldürülmesi gerekir). Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ama kim (yani katil, Müslüman) kardeşi tarafından affedilirse, o zaman affedenin, örfe göre uygun olanı yapması (uygun diyeti istemesi, affedilenin de) güzelce onu ödemesi gerekir. Bu, Rabb’iniz tarafından bir hafifletme ve acımadır.”³¹

İslâm öncesinde Hıristiyanlıkta adam öldürmeye karşı affetmenin gerekli görüldüğü, Yahudilerin hukukunda ise sadece kısas olarak katilin öldürülmesinin şart koşulduğu söylenir. Bu âyet nâzil olduktan sonra, kısasın zorunluluğu ve bu zorunluluğun ancak af yoluyla ortadan kalkabileceği karara bağlanmıştır. Müslümanlara kısas, diyet karşılığı ya da karşılıksız affetme durumundan birini tercih etme hakkı tanınmıştır. Affetmenin bir erdem ve öncelik olduğuna, ortaya bir maddî bedel konulmak suretiyle barış yapmanın meşruiyetine işaret edilmiştir.³²

Katil için/hakkında öldürdüğü din kardeşi veya onun velisi tarafından kısastan bir şey affedilirse; veli kısas yerine diyet ve tazminata razı olursa, hem veli hem de katil güzel ve ahlâka uygun davranmalıdır. Affeden, affin gereklerini yerine getirmeli, yaptığı iyiliği başa kakmamalı, üstesinden gelinemeyecek isteklerde bulunmamalıdır. Katil de diyet gibi yükümlülüklerini zorluk çıkarmadan yerine getirmelidir. İyiliğe iyilikle karşılık vermelidir. Saldırıya maruz kalan birey ya da veli, kısası diyete çevirebilme hakkına sahip oldukları gibi, tamamen affetme yetkisine de sahiptirler.³³

Âyette maktulün veya velisinin katilin kardeşi olarak nitelenmesi, katil ile maktul arasındaki insanlık, vatan ve din kardeşliğinin devam ettiğinin hatırlatılması, özellikle maktulün yakınlarının kalbinde katile karşı bir şefkat uyandırma amacına yöneliktir. Ayet, insanî, ahlâkî ve toplumsal bir mana derinliği içerisinde veliyi katili affetmeye teşvik ve özendirme amacı taşımaktadır.³⁴

Gerçek manada samimi bir af, kötülük yapanla mağdur arasındaki düşmanlığı, soğukluğu kaldırır. Taraflar yeniden birbirine dostça, samimi, alçakgönüllü, fedakârca bir

31 Bakara, 2/178.

32 Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I/220; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, I/223; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., I/600-601; Bilmen, a.g.e., I/169.

33 ez-Zemahşerî, a.g.e., I/220; eş-Şevkânî, a.g.e., I/222; Yazır, a.g.e., I/604-605; Bilmen, a.g.e., I/169; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, I/290.

34 Yazır, a.g.e., I/605; Ateş, a.g.e., I/290.

anlayışla yaklaşmaya çalışır. Affetmek, insanlar arasında bozulan ilişkileri yeniden yoluna koyar.

Affedici davranmak suretiyle kısıstan kurtulmak, Allah tarafından tanınan bir kolaylık ve rahmettir. Bu durumda, affedicilik gibi insanî erdemlere kararlılıkla sahip çıkmak gerekir.³⁵

Affetmenin Öğrenilmesi

Af ve bağışlama; yüzeysel, tesadüfî bir eylem değildir. Af, zihnin ve ruhun derinliklerinde bir arıtma ve tasfiye yaklaşımıdır. Bağışlayıcılık bir an içinde keşfedilir, ama bu keşif günler, aylar, hatta bazen yıllar alabilir. Gerçek manada bağışlama, zaman ve sabır ister. Sabır faaliyete geçmezse, affa yanaşamayız.³⁶

Affetmeyi öğrenmek için öfke ve kırgınlıklardan arınmak gerekir. Kötü duyguların bizi terk etmesini sağlayabilmek için başkalarının geçmişteki hatalarını affetmeliyiz. Bağışlamak, öfkeyle başa çıkmanın, kin duygusunu tedavi etmenin, yumuşak huyluluğu sürdürebilmenin yollarından birisidir. Öfkeyi halletmenin yolu, söz konusu acı ve alçaltıcı durumda parmağı olan herkesi bağışlamak, onlara karşı kendimizi haklı çıkarmak bir zafer arzusundan vazgeçmektir.³⁷

Affedebilmek için affetmesini bilmek lazımdır; bağışlamak kendiliğinden olmaz. Bunun için emek vermek gerekir. Öncelikle kişi, kendisine nefretten kaynaklanan düşüncelerden arınacağına dair söz vermelidir. Nefret ettiği kişilere kötülük yapmaktan vazgeçmeli, düzgün davranmalı, en azından tarafsız olmaya çalışmalıdır. Bunun için, gerekirse psikolojik danışmandan ya da bir din görevlisinden yardım almalıdır.³⁸

Birisine duyduğumuz kini yok etmek ve onu bağışlamaya hazır hale gelmek için bazı yollar denemeliyiz. Örneğin, kin beslediğimiz kişinin olumlu, güzel davranışlarını gözümüzün önüne getirmeliyiz.³⁹

35 Bilmen, *a.g.e.*, I/169.

36 Bayraktar Bayraklı, *İslâm'da Eğitim*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul, 1989, s. 177; Dowrick, *a.g.e.*, s. 260; İbrahimoglu, *a.g.e.*, s. 148.

37 David A. Seamands, *Hasar Görmüş Duygularımızın Tedavisi*, Çev. Hande Taylan, Haberci Basım Yayın, İstanbul, 2004, s. 125; Brenda Schaeffer, *Sevgi mi? Bağlılık mı?*, Çev. A. Aslı Atay, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 185; Ebu'l-Hasan el-Mâverdî, *Maddî ve Manevî Yüce Hedefler*, Çev. Yaşar Çalışkan, M. E. B., İstanbul, 1993, s. 662; Mehmet Okuyan, *Necmuddîn Dâye ve Tasavvufî Tefsiri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001, s. 216.

38 Ron Potter-Efron, *Her An Öfkeli Misiniz?* Çev. Semra Eren, HYB Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 128-129; Hüseyin Mezahiri, *Dürtülerin Kontrolü*, Çev. Süleyman Demir, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 132.

39 M. Münir Raşit Öymen, *Ahlâk Eğitimi*, Murat Matbaacılık, İstanbul, 1975, s. 39.

Affetmenin zıddı olabilecek duyguların başında öfke gelir. Kur'an, affetmeyi, öfkenin yutkunulması sürecinde ortaya çıkan bir tutum olarak takdim eder: “Rabb’inizden bir bağışlanmaya ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, korunanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun! O korunanlar bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, öfkelerini yutkunurlar, insanları affederler. Allah da güzel davrananları sever.”⁴⁰

Kur'an bu âyetlerde muttakî diye isimlendirdiği kimselerin temel davranış biçimlerini, özelliklerini ve cennetin bu özelliklere sahip olmakla kazanılabileceğini açıklar. Muttakîler öfkelerine hakim olurlar ve insanları affederler. Kendileri için cennetler hazırlanan muttakîler, öfkeyi yutan, sözlü ya da davranışsal olarak onu açığa çıkarmayan, hiddetlerine ve kızgınlıklarına yenilmeyen, bunları hazmedebilen kimselerdir. Onlar hoşlanmadıkları, öfke doğuran bir durum karşısında doğal heyecanlarını kontrol ederler, zarar gördükleri kimselere karşı güçleri yettiği halde intikam almaya kalkışmazlar, dürtüsel olarak tepkisel davranışlarda bulunmayıp sabrederler. Öfkeye hakim olabilmek sabrın ve yumuşak kalpliliğin yansıması olan büyük bir erdemdir.⁴¹

Muttakî olarak nitelenen kimseler insanların kusurlarını affeden, gücü yettiği halde cezayı hak edenleri cezalandırmaktan vazgeçen, kötülük yapanlara karşı bağışlayıcı davranan güzel ahlâk sahibi kimselerdir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermedikleri gibi, kendilerine yapılan haksızlığı bağışlarlar. Sadece öfkelerini durdurmakla kalmazlar, bu tutumlarını daha da ileriye götürerek insanları affederler. Zira “af”, “öfkeyi kontrol etme”nin daha ileri bir düzeyidir. Bu özellik, kişinin nefsinin (güdü ve eğilimlerini) kontrol edebilecek düzeye, olgun bir kişiliğe, üstün bir ahlâka sahip olduğunun göstergesidir.⁴²

Yüce Allah, affetme karakterine sahip olanları, öfkelerini yutkunurlar ifadesiyle tasvir etmektedir. Onların öfke ve kızgınlıktan arınmak suretiyle affetmeyi öğrendiklerine işaret etmektedir. Affedebilmek için “öfkenin yutkunması”, bu işin zor ve sabır gerektiren bir iş olduğunu, kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini, emek istediğini göstermektedir.

Âyette Allah'ın “muhsinler”i yani iyilik yapanları sevdiği açıklanır. İyilik ya bir fayda sağlanarak ya da bir zarar önlenerek yapılır. Kişinin öfkesine hakim olması, başkası-

40 Âl-i İmran, 3/134-135.

41 Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, III/366-367; İmâdud-dîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, I/413-415; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, II/57-59; Abdurrahman İbn Nâsır es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 116; Yazır, *a.g.e.*, II/1176-1177; Bilmen, *a.g.e.*, I/459; Ateş, *a.g.e.*, II/110.

42 İbn Kesîr, *a.g.e.*, I/415; el-Merâğî, *a.g.e.*, II/59; es-Sa'dî, *a.g.e.*, s. 116; Yazır, *a.g.e.*, II/1177; Bilmen, *a.g.e.*, I/459; Ateş, *a.g.e.*, II/110.

na gelecek zararı önleyen bir iyiliktir. Yine insanları bağışlamak da, başkasına yapılabilecek iyiliğin bütün boyutlarını içerir.⁴³ Âyette, öfkelerini yutkunanların ve affedenlerin “güzel davrananlar” olarak nitelenmesi, onların kendilerine haksızlık yapan kimselere kötülük yapmaktan vazgeçtiklerini, olumlu davranmayı seçtiklerini gösterir. Bu durum onların, affedebilmeyi öğrenmek için gerekli olan tutumları takındıklarının bir kanıtıdır.

Yüce Allah, kötü davrananları cahil olarak nitelemiş ve onların davranışlarına aynen karşılık vermeyi doğru bulmamıştır. Bu davranışın yerine, affetmeyi ve iyi davranmayı tavsiye etmiştir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermeyi bilgisizlik olarak niteleyen Allah, dolaylı olarak affetmeyi de bilgece bir tutum olarak takdim etmiştir. Kötülüğe karşı dürüstel olarak kötülükle muamele etmemek, mümkünse iyilikle davranmak, affetme alışkanlığının öğrenildiğinin, böylece bilinçli bir tutum kazanıldığının bir belirtisidir: **“Affı tut, iyiliği emret, cahillere aldırış etme.”**⁴⁴

Önemli ahlâkî erdemleri içeren ve onlara uymayı öneren bu âyette Hz. Peygamber’e şöyle davranması emredilmektedir: İnsanlarla olan ilişkilerinde kızgınlık ve öfke yerine af ve müsamaha yolunu tut, onların günahlarına bakma, kusurlarını bağışlamayı ilke edin, hatalarını örtüp, onları ıslah etmeye çalış. Âyette geçen “af” kelimesi zekât anlamında da kullanılmış olabilir. Buna göre, mü’minlerin mallarının tamamının değil, fazlası zekât olarak alınmalıdır. Fakat burada “af”ın bağışlamak anlamında olması daha güçlü ihtimaldir.⁴⁵

Yüce Allah bu âyette Hz. Peygamber’e, karakersiz kimselerin sözlü ve fiilî satışmalarına aynı şekilde karşılık vermemesini, yaptıkları kötülöklere kötölökle mukabele etmemesini, onların iyiliğini istemekten ve doğruyu bulmalarını dilemekten vazgeçmesini, onlara karşı yumuşak bir tutum sergilemesini ve yaptıkları kötölöklere hoşgörüyle yaklaşmasını tavsiye etmiştir.⁴⁶

Kur’an bu âyette affetmeyi tavsiye ederken, olumsuz davranışlara aynen karşılık verilmemesini, mümkünse iyilikle mukabele edilmesini, kötölük yapan kimselere yumuşak davranılmasını da istemektedir. Böylece affetmenin yollarını öğretmektedir. Affetme alışkanlığını kazandıran ve pekiştiren tutum ve davranış kalıplarını göstermektedir.

43 er-Râzî, *a.g.e.*, III/367.

44 Â’raf, 7/199.

45 İsmâil Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhu’l-Beyân*, Mektebetü Eser, İstanbul, 1389 h., III/298; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, *Tefsîru’l-Kâsimî*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1994, III/684; Yazır, *a.g.e.*, IV/2356; Bilmen, *a.g.e.*, II/1142-1143; Ateş, *a.g.e.*, III/432.

46 el-Bursevî, *a.g.e.*, III/298; el-Kâsimî, *a.g.e.*, III/684; Yazır, *a.g.e.*, IV/2358; Bilmen, *a.g.e.*, II/1143.

Yüce Allah, bir kez de Hz. Ebûbekir'in şahsında mü'minlere affetmeyi öğretmiştir: **"Sizden fazilet ve servet sahibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere bir şey vermemeye yemin etmesinler, affetsinler, geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah bağışlayan ve esirgeyendir."**⁴⁷

Bu âyet Hz. Ebûbekir hakkında nazil olmuştur. Mıstah isimli şahıs, Hz. Ebûbekir'in kızı Hz. Aişe hakkında atılan iftira ve söylentileri dinlemiş, bu duruma karşı çıkmak yerine gülümsemiştir. Hz. Ebûbekir, akrabası olan bu şahsa, fakir olduğu için öteden beri destek olmakta, onun ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Hz. Ebûbekir, kızına - Hz. Aişe'ye- yapılan iftira olayında Mıstah'ın da yer almasından sonra ona karşı öfkelenmiş ve bir daha ona yardım etmeyeceğine dair yemin etmiştir. Mıstah'ın zor durumda kalması üzerine, bu âyet nâzil olmuş, bazı kusurlarından dolayı gözetime muhtaç kimseleri destekten yoksun bırakmanın uygun düşmeyeceği belirtilmiştir. Mıstah gibi hata işleyenlerin bağışlanmasının, ilâhî bağışın ortaya çıkmasına vesile olacağı vurgulanmıştır. Hz. Ebûbekir âyetteki bu mesajları öğrendiğinde, Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Derhal Mıstah'ı affetmiş, Allah'ın bu konudaki emrine tam bir bağlılık ve kararlılıkla uymuş, eskisi gibi yaptığı yardımlara devam etmiştir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, âyetin mesajı, olayın geçtiği zaman ve olay içinde yer alan şahıslarla sınırlı değildir.⁴⁸

Bu âyet, genel olarak bütün mü'minlere hoşgörüyü, hata yapan kimselere karşı sürekli kin tutmamayı, kötülüğün izlerini yumuşaklıkla silmeyi öğütlemektedir. İmkân sahibi, erdemli Müslümanların, ilke olarak ihtiyaç sahiplerine yardımdan geri durmalarını, onların bazı kusurlarını hoşgörüyü karşılayarak, bağışlama yoluna gitmelerini; bu tutumun, Allah tarafından bir bağışlanma vesilesi olacağını açıklamaktadır. İnsanları affetmenin karşılığında, Allah'ın affına kavuşmayı istemeyi teşvik etmektedir. Allah'ın affını bekleyen mü'minin affedici olmayı ilke edinmesini istemektedir. Allah'ın bağışlayan ve günahları örten olduğuna dikkat çekmektedir. Allah için kardeşini affedenleri, Allah'ın da affedeceğini müjdelemektedir.⁴⁹

Yüce Allah, affetmenin öğrenilen bir erdem olduğunu, kişinin bunun için çabaya ve yönlendirilmeye ihtiyaç duyduğunu Hz. Ebûbekir'in şahsında ortaya koymuştur. Allah,

47 Nûr, 24/22.

48 er-Râzî, a.g.e., VIII/348; İbn Kesîr, a.g.e., III/286; Muhammed İbn Muhammed İbn el-Muhtâr eş-Şankîfî, *Azvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995, V/485-486; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 711; Bilmen, a.g.e., V/2339; Ateş, a.g.e., VI/170; M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006, III/369-370.

49 eş-Şankîfî, a.g.e., V/487; Bilmen, a.g.e., V/2338; Ateş, a.g.e., VI/170; Duman, a.g.e., III/370.

Hız. Ebûbekir'i affetme yolunda eğitimden geçirmiştir. Mıstah'ı zor durumda bırakmadan onu vazgeçirmiştir. Mıstah'a karşı iyi davranmasını sağlamıştır. Hız. Ebûbekir'in bağışlayıcı bir insan olabilmesi için ona psikolojik destek ve dinî motivasyon sağlamıştır. Mıstah'ı affetmesi karşılığında kendisinin de onu affedeceğini söylemiştir.

Affediciliğin Mü'minlerin Genel Bir Karakteri Sayılması

Gerçek mü'minler belli kişilik özelliklerine sahip olan kimselerdir. Affedicilik, bir mü'minin kişilik özellikleri arasında bulunması gereken unsurlardan birisidir. Kur'an, mü'minleri öfke duygularını yenmeye davet etmiş, bunun bir erdem olduğunu vurgulamıştır:

“Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar; onlar kızdıkları zaman, affederler.”⁵⁰

Yüce Allah insanlar arasında hoşgörüyü ve bağışlamayı mü'minlere sevdirmiştir. Kızgınlık anında bağışlayabilmeyi mü'minlerin bir özelliği yapmıştır. Mü'minler insanların suçlarını örter, kusurlarını bağışlarlar, hatalarına göz yumarlar. Öfke anında mü'minlerin kendilerini kötülükten alıkoydukları görülür. Âyette kasr (sınırlama) ifade eden “hum/onlar” zamiri kullanılmıştır. Buradaki kasrın anlamı şudur: Kızgınlık anında suçları affedebilmek sık rastlanmayan üstün bir ahlâkî özelliktir. Kızgınlık anında kusur örtmek, öfkeyi dizginlemek gibi üstün bir karakter ancak “onlar”a layıktır. Kur'an'da övülen bu karakter, imanın önemli yansımalarından birisidir.⁵¹

Öfkenin insanı dürtüsel olarak intikam almaya güdüleyeceği bir gerçektir. Bu durumda üst ben alt benin dürtüsel motivasyonunu kontrol altına alabilir. Mü'minler Kur'an'ın değerlerine iman ederler, affetmek de Kur'an'ın bir değeridir. Kur'an'ın koyduğu affetme değerine bağlı olan mü'min, alt benin intikam dürtülerini kontrol etmeyi başarabilir. Böylece, affedici kişi karakterine sahip olur. Alt benin intikam duygularını, değerler sistemini kontrol altına alabilmesi belli bir çabayı, iradeyi ve sabrı gerektirir.

Âyette, mü'minleri öfkelerini dizginlemeye yönelik teşvik ve yönlendirme, öfkenin kontrol edilmesine ilişkin bir eğitim ve alıştırmaya söz konusudur.⁵² Âyet bu yönüyle, affetmenin öğrenilebilen ve öğrenilmesi gereken bir karakter olduğuna da ışık tutar.

50 Şûrâ, 42/37.

51 Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1997, V/3164; Hicâzî, *a.g.e.*, III/374; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, V/231; Yazır, *a.g.e.*, VI/4248.

52 Ebû Muhammed Abdulhak İbn Gâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, V/39.

Bir Eğitim Yöntemi Olarak Affetme

Affetmenin, ince bir terbiye değerinin olduğu yolunda yaygın bir kanaat vardır. Affetmek, davranış eğitiminde bir yöntem olarak önerilmiştir. Eğitimciler, özellikle çocukta yanlış bir davranış ilk kez görüldüğünde, teşhir edilmeyip affedilmesini tavsiye ederler. Yapılan hatalarda, cezalandırmak yerine, affetmenin daha iyi sonuç verdiğini ileri sürerler. Eğitimcinin anlayışlılığı, hoşgörüsü, affediciliği, yapılan hataların düzeltilmesinde gerçek manada etkili olur. Affeden kimse belki ağır bir yükün altına girdiğini hisseder, fakat sonuçta suçlunun davranışlarında düzelmeler olduğunu gözlemler. Buna göre affedemeyenler iyi bir eğitimci olamazlar.⁵³

Erzurumlu İbrahim Hakkı, kusurları bağışlamanın ve özürleri kabul etmenin öğretmenin temel özelliklerinden biri olması gerektiğini söyler.⁵⁴ Kabisî, öğretmenin af ilkesini benimseyerek, gerektiğinde öğrencilerini bağışlayabilmesini ister.⁵⁵

İlişkilerde hep kusurları görmek, eksikleri ve yanlışları konuşmak, insanların gelişimlerini engeller. Özellikle ailelerde anne-babanın, yaptığı yanlışları sürekli çocuğun başına kakması, çocuğun özgüvenini sarsar. Aynı şekilde grup içi ilişkilerde eksiklerin görmezden gelinmesi çok önemlidir. Grup yapısında ortaya çıkan ayıplar örtülmeli, bunları iyileştirmenin yolları aranmalıdır. Kusurluları dışlayıp, daha büyük kusurlar işlemelerine yol açılmamalıdır. Affedici bir çevrede yaşamak, kişinin kusurlarını yenmesini kolaylaştırır.⁵⁶

Çocukların hata ve yanlışlarına karşı anlayış göstermek, onların sağlıklı bir kişilik geliştirmelerini sağlamanın yanında, çocuk-ebeveyn ilişkilerinin korunmasını sağlar.⁵⁷

Bağışlamayı seçtiğimiz zaman, olumlu ve yapıcı bir süreç işlemeye başlar. Biz değiştikçe başkaları da değişir. Başkalarına karşı tavrımızı değiştirdiğimiz zaman onlar da

53 Selami Sönmez, "İnsan Hayat Hoşgörüsü", İnsan Yolunda Davranışlar İlişkiler-İletişim, Hegem & Bili-madamı Yayınları, Ankara, 2005, s. 246; Mehmet Emin Ay, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, Bilge Yayınları, İstanbul, 2000, s. 67; Recep Şükrü Apuhan, *Etkili Öğretmenin Temel Davranışları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002, s. 62; Bayraklı, a.g.e., s. 176-177.

54 Hayrani Altıntaş, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, M.E.B., İstanbul, 1997, s. 174.

55 Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, Nil Yayınları, İzmir, 1994, s. 292.

56 M. Emin Yıldırım, *İnsanî İlişkilerde İlâhî Ölçü*, Kalem Yayınları, İstanbul, 2004, s. 163-164; Robert Frager, *Sufi Psikolojisinde Gelişim Denge ve Uyum: Kalp Nefs ve Ruh*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 167.

57 Erdal Budak, Ahmet Akbaş, *Okul Öncesi Çocuğun Gelişimi ve Eğitimi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 121.

kendi davranışlarını değiştirmeye başlarlar. Bağışladığımız kişiyi sevindirmiş, bu yolla onu iyiye yönlendirmiş oluruz.⁵⁸

Affetmek, Kur'an'ın temel eğitim ilkelerinden biri olarak ortaya konmuştur.⁵⁹ Af ve ıslah kelimelerinin yan yana geldiği bir âyette müfessirler, ıslah kelimesinin, suçlunun davranışlarının düzeltilmesini ifade edebileceğini belirtmişlerdir: **“Kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder, barışırsa onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez.”**⁶⁰

İntikam almanın ölçüsü yani kötülüğün cezası zarar gören kimsenin uğradığı zarar oranında misilleme yapmasıdır. Bu izin verilmiş, makul bir haktır. Aksi takdirde haksızlık yapılmış olur. Burada sözü edilen ceza, Allah tarafından meşru kılınan hukuksal cezadır.⁶¹

Bu gibi durumlarda izlenebilecek ikinci bir yol ise, intikam almak caiz olmakla birlikte, bağışlamayı tercih etmektir. Bağışlamak, mendûb yani dinen yapılması tavsiye edilen bir davranıştır. Özellikle, yapılan af, karşıdaki kimsenin ıslahına -kötü davranışını düzeltmesine- vesile olursa, bu büyük bir kazanç sayılır. Âyetteki “ıslâh”, kişinin kendisine kötülük eden kimseyle arasındaki düşmanlığı gidermesi olarak da anlaşılmıştır. Eğer bir kimse, kendisine kötülük eden kimsenin suçunu affedip, onun ıslahına vesile olursa ya da onunla kendi arasını ıslah ederse, Allah buna karşılık büyük ödül verir, sevaplar ihsan eder. Âyette ödülden müphem bir ifadeyle bahsedilmesi, onun sınırsızlığını ve büyüklüğünü belirtir.⁶²

Âyetten, affin teşvik edildiği, insanların bu davranışa özendirildiği anlaşılmaktadır. Af yolunu tercih etmek, ahlâkî açıdan gelişmişliğin bir göstergesidir. Çünkü af, amel-i sâlih yani erdemli bir davranış olarak kabul edilir.⁶³

Kur'an, burada af kelimesini ıslah kelimesiyle yan yana kullanmıştır. Affetmenin aynı zamanda ıslah etmek olduğunu belirtmiştir. Buradaki ıslah, haksızlık yapanla haksızlığa uğrayan arasındaki ilişkilerin ıslahı anlamına gelebileceği gibi, suçlunun ıslahı

58 Rasim Pehlivanoglu, *Başarıyı Tanıyalım*, Uygun Basım, Kayseri, 2000, s. 70; Matthews, *a.g.e.*, s. 50.

59 Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1996, s. 72.

60 Şûrâ, 42/40.

61 eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/669; el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/45; el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/235; Yazır, *a.g.e.*, VI/4250.

62 Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, V/207; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/669-670; en-Nesefî, *a.g.e.*, IV/160; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/365; el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/46; el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/235; Yazır, *a.g.e.*, VI/4250-4251; Bilmen, *a.g.e.*, VII/3249.

63 eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/670; el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/45-46; Bilmen, *a.g.e.*, VII/3249.

ve davranışlarının düzeltilmesi anlamına da gelebilir. Buna göre Kur'an, affetmenin barışa yol açtığına, çatışmaları ortadan kaldırdığına, insanlar arasında yakınlık meydana getirdiğine, hasımlar arasında bile sağlam bağlar kurduğuna, hoşgörü kültürünün oluşmasına zemin hazırladığına, bireylere ve topluma huzur getirdiğine, birlik ve bütünlüğü sağladığına işaret eder.

Âyette sözü edilen ıslahı, suçlunun ıslahı anlamında yorumladığımızda, affetmenin bir eğitim yöntemi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Buna göre Kur'an, affediciliğin, yapılan hataların düzeltilmesinde etkili olduğuna, suçluların davranışlarının iyileşmesine katkıda bulunduğuna işaret eder.

Affetmede Dinî Motivasyon

Yüce Allah, insanları başkalarını affetme ve bağışlama konusunda motive etmek için, bağışlamamanın dünya hayatında iken insan ilişkilerinde oluşturduğu olumsuz havaya dikkat çekmiştir. Bunun yanında başkalarını bağışlamayı metafizik motivasyonlarla desteklemiştir. Allah bağışlayanları ahirette vereceği ödülle, daha da önemlisi onların günahlarını bağışlayacağı vaadiyle motive etmiştir:

“Bir iyiliği, açığa vurur veya onu gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz, bilin ki Allah da affedicidir, güçlüdür.”⁶⁴

Bu âyette önemli ahlâkî ilkelere vurgu yapılmaktadır. Müslümanlara, kızgınlığa yol açan durumlarda sabretmeleri gerektiği öğretilmektedir. Kendilerine yapılan kötülükleri, Allah'tan sevap umarak affetmeleri teşvik edilmektedir. Karşılaştıkları sözlü ve fiilî haksızlıkları bağışlamaları, derhal intikam almaya kalkışmamaları salık verilmektedir. Âyetin nâzil olduğu ortamda münâfıklar, Yahudiler ve müşrikler İslâm dinine ve Müslümanlara karşı kötü davranmayı bir alışkanlık haline getirmişlerdir. Bu durum, Müslümanlarda kızgınlık ve nefret duygularının uyanmasına yol açmıştır. Fakat Yüce Allah, kötülüğe karşı kötülük yapmamaları yönünde Müslümanları yönlendirmiştir. Kendisinin rahmân sıfatını karakter olarak benimsemelerini işaret etmiştir. Kendisinin günahları çok bağışlayıcı, intikam almaya gücü yettiği halde en asi kimseleri bile affeden olduğunu hatırlatarak, Müslümanlardan da insanlara karşı en sinirli ve kritik anlarda bile bağışlayıcı davranmalarını istemiştir. İlâhî ahlâk ile ahlâklanmayı, güç yetirirken bile bağışlayıcı olmayı tavsiye etmiştir.⁶⁵

64 Nisâ, 4/149.

65 en-Neseî, a.g.e., I/377; el-Kâsimî, a.g.e., II/530; Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, VI/7; el-Mevdudî, a.g.e., I/345; Yazır, a.g.e., III/1506; Bilmen, a.g.e., II/695-696.

Yüce Allah, insanları affedenleri kendisinin de affedeceğini hatırlatarak, mü'minleri affetmeye motive etmektedir. Bu tür bir motivasyon sadece burada ele aldığımız âyette açıklananlarla sınırlı değildir. Yüce Allah, Bakara sûresi, 237. âyette, “Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür”, Nûr sûresi 22. âyette “Allah’ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah bağışlayan ve esirgeyendir”, Şûrâ sûresi 40. âyette “Kim affeder, barışır-sa onun mükâfatı Allah’a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez”, Teğâbun sûresi 14. âyette “Ama affeder, hoş görür, bağışlarsanız muhakkak ki Allah da çok bağışlayan, çok esirgeyendir” şeklindeki beyanlarıyla mü'minleri affetme yönünde teşvik etmektedir.

Aile İçinde Bağışlama

Yüce Allah, bir âyette, affetme ve bağışlama olgusunu anlatırken sırasıyla “afeve”, “safeha” ve “ğafera” fiillerini arka arkaya zikreder. Kur'an'da affetme olgusunu dile getirmek için yer yer tek başına kullanılan bu kelimeler burada belli bir anlam örgüsüne göre dizilirler. Bu kelimeler aynı anlamı pekiştirmek için kullanılmış olabilirler. “Afeve” ve “safeha”nın birbirinin yerine kullanıldığını belirtmiştik. Bununla birlikte bu üç fiil aynı eylemdeki süreçleri, yüzeysellikten derinliğe doğru gidişi de dile getirebilir. Zira “safeha” fiili “afeve”den anlamca daha derindir. İnsanın affetme dozu/kalitesi “afuvv” düzeyinde olabilir, ama “safûh” düzeyinde gerçekleşmeyebilir. Buna göre Yüce Allah’ın yüzeyselden derin ve köklü olana doğru çeşitli affetme şekillerini sıralamış olduğunu söyleyebiliriz. Belki de Allah, affetmenin belli bir gelişim süreci olduğunu, yüzeysel durumdan kesin ve kararlı affetme biçimine doğru yol alındığını anlatmak istemiş olabilir. İnsan başlangıçta affeder ama, ilk aşamada kırgınlıklar ve kızgınlıklar tamamen sönmez. Gerçek manada af zamanla ortaya çıkar. Aile bireyleri arasındaki affetmeden söz edilen âyette gerçek ve sorunsuz bir affetmeye ihtiyaç duyulduğu açıklanır:

“Ey inananlar, eşlerinizden ve çocuklarınızdan bazıları size düşmandır. Ama affeder, hoş görür, bağışlarsanız muhakkak ki Allah da çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”⁶⁶

Bazı mü'minler Mekke'den Medine'ye hicret etmek istemişlerdir. Eşleri ve çocukları ise, hicret etmelerine engel olmuş, kendilerinin zor durumda kalacaklarını ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine onlar da hicreti erteleyerek bir süre daha Mekke'de kalmışlardır. Daha sonra geç de olsa hicret ettiklerinde, önceleri hicret eden diğer mü'minlerin kendilerini dinî yönden çok iyi yetiştirdiklerini görmüşlerdir. Daha önce hicret etmedikleri için pişman olup üzüntü duymuşlardır. Bu yüzden hicret etmelerini geciktiren eşlerini ve çocuklarını suçlamışlar, cezalandırmak istemişlerdir. Onların bu davra-

66 Teğâbûn, 64/14.

nişları üzerine bu âyet nâzil olmuş, yaptıklarının doğru olmadığı belirtilmiştir. Eşlerini ve çocuklarını affetmeleri, hoş görmeleri tavsiye edilmiştir.⁶⁷

Burada mü'minlere, eşlerinin ve çocuklarının kendilerine düşman olabilecekleri, onları Allah'a ibadet ve bağlılık yolunda meşgul edebilecekleri, meşru olmayan, günah sayılan tutum ve davranışlara yönlendirebilecekleri, erdemli davranışlardan alıkoyabilecekleri uyarısı yapılmaktadır. Bununla birlikte, mü'minlere, eşlerini ve çocuklarını bütün bu yaptıklarından dolayı bağışlamaları, onlardan büsbütün uzaklaşmamaları da tavsiye edilmektedir. Eşlerin ve çocukların dünya işleriyle ilgili, dine zarar vermeyen olumsuz davranışlarının ve dinle ilgili olup da tevbe ettikleri kusurlarının bağışlanması, sorgulanmaması, kınanmaması, hoş görülmesi, teşhir edilmemesi, özürlerinin kabul edilmesi önerilmektedir. Aksi takdirde aile ilişkilerini ve bağlarını sürdürmek mümkün olmaz.⁶⁸

Yüce Allah burada kendisinin çok bağışlayıcı ve esirgeyici olduğunu açıklamaktadır. Dolaylı olarak, bağışlayıcı davranışlarda bulunan mü'minleri affedeceğine işaret etmektedir. Mü'minler nasıl davranırsa, kendisinin de onlara aynısıyla muamele edeceğini belirtmektedir.⁶⁹

İnsanın bulunduğu her yerde hatalar, yanlışlıklar, olumsuz tutum ve davranışlar az ya da çok ortaya çıkacaktır. Bu tür davranışların aile ortamında çıkması da kaçınılmazdır. Kur'an aile bireylerinin, gerekli durumlarda birbirlerini affedebilmelerini tavsiye etmiştir. Kendi ailesinin üyelerinden açıkça düşmanlık görenlerin bile, affetmeyi tercih etmeleri salık verilmiştir. Aile içerisinde karşılıklı affetmenin Kur'an'da özellikle vurgulanmasının önemli hedeflerinin olduğu muhakkaktır.

Öncelikle aile içi af kültürünün teşekkülü, aile bireylerinin birlik ve dayanışmasının bozulmasını önler. Affedici yaklaşımlar, suçlu bireylerin eğitimine olanak sağlar. Ailede edinilen affetme kültürü, toplumun diğer birey ve gruplarıyla olan ilişkilerinde de kendini gösterir.

Affetmede Ölçü

Hoşgörü adına olumlu bir insanî tutum ortaya koyalım derken, kayıtsızlığımızı, boşvermişliğimizi, ihmalimizi, "adam sendeci"liğimizi temize çıkartmak gibi yıkıcı bir tavır içerisine girebiliriz. Gerçek manada hoşgörü sahibi olabilmek ve onu kayıtsızlıkla

67 ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, IV/537; el-Kurtubî, *a.g.e.*, XVIII/93; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III/394; Bilmen, *a.g.e.*, VI-II/3748; Ateş, *a.g.e.*, IX/474.

68 ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, XXVIII/254; Bilmen, *a.g.e.*, VIII/3748; Ateş, *a.g.e.*, IX/475.

69 es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III/394; Bilmen, *a.g.e.*, VIII/3748.

karıştırmamak için belli bir kişilik olgunluğuna erişmek gerekir.⁷⁰

Affetme, zilleti kabul olarak anlaşılmalı ve bu şekilde uygulanmamalıdır. Affediciliğin de her şey gibi bir ölçüsünün olması gerektiği düşünülmüştür. Yapılan her hatayı hiçbir ölçü getirmeden mazur görmek de olumsuz sonuçlara yol açabilir.⁷¹

İnsanları affetme yetkisi ancak kişisel olaylarla ilgilidir. Her insan kendisine karşı işlenen suçu bağışlayabilir. Buna karşılık topluma, millete ve devlete karşı işlenen suçlar insanlar tarafından affedilemez; bu hususta karar verme yetkisi mahkemelerindir. Affetmenin de bir ölçüsü ve sınırı olmalıdır. Bireye karşı işlenen suçların affıyla, topluma karşı işlenen suçların affı birbirinden ayrı tutulmalıdır. Kötülüğe yardım eden, zalimlerin işini kolaylaştıran affa onay vermek doğru değildir.⁷²

İnsanların her türlü sözlü ve davranışsal kötülüğünü affetmek büyük bir erdemdir. Mü'min kimse, kendi nefsi için öfkelenip intikam almaya kalkışmaz; ancak ilâhî değerlerin çiğnenmesine de izin vermez. Bireyin şahsını ilgilendiren konularda öfkesine hakim olması ilâhî bir emirdir. Buna karşılık toplumu ilgilendiren konularda adaletin bozulmasına fırsat verilemez. Çünkü bu alanda verilecek tavizler toplum düzeninin bozulmasına yol açar, önü alınmaz kötülükleri ortaya çıkarır.⁷³

Sonuç

Affetmek, insanlığın ortak ahlâkî değerlerinden birisidir. Üstün değerler manzumesi olan Kur'an, affetme erdemini aynı zamanda ilâhî değerlerden biri olarak takdim etmiştir. İnsanların bağışlayıcılığını Allah'ın bağışlayıcılığıyla ilişkilendirmiştir. Yüce Allah kendisine ait bağışlayıcılık sıfatının insanlar tarafından karakter haline getirilmesini, hatta bu yolda Hz. Muhammed'in model alınmasını tavsiye etmiştir. Allah, Kur'an'da tanımladığı mü'min kişiliği oluşturan temel karakterlerden birisinin bağışlayıcılık olduğunu açıklamıştır.

Yüce Allah, neden bağışlayıcı olmak gerektiğini açıklarken, sadece metafizik gerekçelere vurgu yapmamış, aynı zamanda bağışlayıcılığın insan ilişkilerine getirdiği yapı-

70 Erol Göka, "Hoşgörü Neden Zordur?", Türkiye Günlüğü, sayı: 32, 1995, s. 101.

71 Ahmet Önkal, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Da'vet Metodu*, Esra Yayıncılık, Konya, 1989, s. 209; Jülide Sevim, *Bir Erkek Ağladığında*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 221-222.

72 M. Said Çekmegil, *Ahlâk Anlayışımız*, Sanih Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1969, s. 156; Mehmet Dikmen, *Huzurlu Yaşamak İçin 100 Altın Kural*, Sevgi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 72; Pazarlı, a.g.e., s. 279; Turgut, a.g.e., s. 161; Bayraktar, a.g.e., s. 254.

73 Ateş, a.g.e., II/112; Önkal, a.g.e., s. 209.

cı, iyileştirici, uzlaştırıcı, barıştırıcı etkilere de dikkat çekmiştir. Bağışlayıcı tavrın bireyler arasındaki ilişkileri sağlamlaştıracağını, toplumun birlik ve bütünlüğünün devamına katkı sağlayacağını belirtmiştir. Yüce Allah, mü'minlere, bağışlayıcılığın bu dünyadayken kazandıracığı yararları düşünmelerini ve ona göre davranmalarını istemiştir.

Haksızlığa uğradığı ve kötülüğe maruz kaldığı halde bağışlayabilen kişi, misilleme yapma hakkından feragat etmektedir. Haklı olmasına rağmen haklılığını ispat etme çabası içerisine girmemektedir yani bir tür alçakgönüllülük göstermektedir. Bu gibi durumlar, bağışlayıcı tutumun, fedakârlık, alçakgönüllülük, cömertlik, sevgi ve merhamet gibi birçok olumlu duygudan kaynaklandığına işaret eder. Nitekim Kur'an'da bağışlayıcılık, onu destekleyen olumlu duygularla birlikte anlatılır.

Haksızlığa uğramak, kötülüğe maruz kalmak insanda içgüdüsel olarak öfke duyguları ve intikam alma eğilimi yaratır. Bu tür duygu ve eğilimleri kontrol etmek, bunların yerine bağışlamayı tercih etmek köklü bir irade ve karakter eğitimi gerektirir. Kur'an'da insanların birbirlerini bağışlamalarını tavsiye eden âyetler başlı başına bir "affetmeyi öğretme eğitimi"dir. Bununla birlikte söz konusu âyetlerde, bağışlama alışkanlığının eğitimle kazanıldığını ve kalıcı bir karakter haline getirildiğini vurgulayan ifade ve tasvirler vardır.

Suçluların davranışlarının düzeltilmesinde, bağışlamanın bir eğitim yöntemi olarak kullanılabilmesi belirtilmiştir. Bu kanaat Kur'an'da da desteklenmiştir. Bu yüzden özellikle çocukların ahlâk eğitiminde, olumsuz davranışları tepkisel olarak cezalandırmak yerine, bilinçli bir bağışlama yöntemi kullanmak daha yararlı olabilir. Bununla birlikte affetme yöntemi bilinçli ve dikkatli kullanılmalı, istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.